

*Startimpuls Academische Werkplaats Jeugd:
Van kennisontwikkeling naar kennisbenutting*

Van symptoom naar context in de jeugdhulp: opleiden naar gezins- en omgevingsgerichte zorg

Colofon

14 november 2025
Sophie Bouwens
Inge Bastiaanssen

© 2025

Centre of Expertise Perspectief in Gezondheid
Avans Hogeschool

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Methode	5
Uitkomsten gesprekken	7
Kijk op transformatie van individu naar omgeving	7
Wat gebeurt er al en wat gaat goed?	7
Wat kan beter?	10
Wat hebben opleidingen nodig?	11
Samenvatting en voorstel voor vervolg	13
Bronnen	14

Inleiding

De afgelopen jaren zijn er meerdere rapporten en beleidsstukken verschenen die oproepen tot verandering in de jeugdzorg. Steeds meer wordt erkend dat de nadruk op het gedrag van individuele kinderen en mogelijke stoornissen niet zorgt voor blijvende verbeteringen. Daarom groeit het idee dat men beter kan focussen op gezamenlijke en preventieve aanpakken die gezinnen en hun omgeving sterker maken (Kwaliteit en Blijvend Leren (z.d.); Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport, 2023).

Maar alleen weten wat belangrijk is (kennisontwikkeling) betekent nog niet dat er ook echt iets verandert in de praktijk (kennisbenutting).

De Academische Werkplaats Jeugd Noord-Brabant (verder genoemd AW Jeugd) wil drie plannen uitwerken: een veranderplan, een opleidingsplan en een onderzoeksplan. Het doel is om de bestaande samenwerking tussen organisaties in Noord-Brabant die zich bezighouden met jeugd te versterken. Voor het uitwerken van de opleidingsagenda heeft de werkplaats het lectoraat Participatieve Innovatie in het Jeugdlandschap ingeschakeld. Deze notitie is hiervan het resultaat.

Methode

Om tot een opleidingsagenda te komen is gesproken met de docenten coördinatoren van verschillende beroepsopleidingen/relevante onderwijsprogramma's in de provincie Brabant. In de maanden juni en juli 2025 is door Inge Bastiaanssen en Sophie Bouwens van het lectoraat Participatieve Innovatie in het Jeugdlandschap van Avans Hogeschool gesproken met:

- Sophie Verbiest, docent Social Work Avans Breda, coördinator profielspecifieke module Jeugd en de minor Stevig Staàn in de Jeugdzorg
- Angèle Geerts, docent Social Work Avans Breda en coördinator van de minor Werken in Gedwongen Kader
- Yvonne Coertjens, docent Verpleegkunde Avans en ontwikkelaar/coördinator van de module m.b.t. jongeren (15-25 jaar) jaar 2 en minor Kraam, Kind, Jeugd
- Lieke van Lieshout-Beenker, docent bachelor en master Pedagogiek Fontys en kenniskringlid van het lectoraat Samenlevingspedagogiek
- Jeanine Strobbe, docent Pedagogiek Fontys voltijd, deeltijd en master
- Marion van den Heuvel, track coördinator en docent master Social Work, Universiteit van Tilburg (UvT) (de master is in september 2025 gestart)

Tijdens deze gesprekken is eerst het onderwerp ingeleid waarna er vier vragen aan de orde kwamen:

Er vindt een verandering plaats in het denken over jeugdzorg: de focus verschuift van het individuele kind naar een bredere blik op het gezin, met meer aandacht voor collectieve, preventieve aanpakken die de veerkracht van gezinnen versterken.

1. *Wordt dit herkend door de opleidingen?*
2. *Wat wordt hiermee gedaan binnen de opleidingen?*
3. *Wat gaat goed en wat kan er beter als het gaat om het maken van de shift?*
4. *Wat hebben opleidingen nodig om aankomende professionals (nog) beter voor te bereiden op deze shift?*

Van deze gesprekken zijn verslagen gemaakt. Voorafgaand aan de dataverzameling is er een Privacy Risk Assessment verricht. Naar aanleiding daarvan is er een informed consent-formulier opgesteld. De deelnemers hebben allen toestemming gegeven om de gedeelde informatie (inclusief hun naam, opleiding en werkgever) te publiceren.

Naast de gesprekken zijn verkorte weergaven van de curricula en de opzet van relevante onderwijsprogramma's doorgenomen om te zien waar en op welke wijze(n) de betreffende thematiek aan bod komt bij de verschillende opleidingen.

Tot slot hebben Joost Welten en Kayleigh Hendrikx van Social Work Fontys Hogeschool schriftelijk gereageerd op de vragen en eerste bevindingen die we met hen hebben gedeeld.

De uitkomsten van de gesprekken, de schriftelijke reactie van Fontys Social Work en bestudeerde documentatie worden samengevat in dit verslag.

Uitkomsten gesprekken

Kijk op transformatie van individu naar omgeving

Bij alle opleidingen wordt het **belang van de verschuiving van kind naar gezin- en contextgericht werken** erkend. Zowel bij Pedagogiek en Social Work van Fontys als bij de master Social Work van de UvT zeggen docenten deze overgang te herkennen vanuit de eigen professionele ontwikkeling en ervaring met het werkveld, waarbij in eerste instantie met individueel gerichte richtlijnen, methoden en dergelijke werd gewerkt. Deze bleken niet aan te sluiten bij de complexiteit van opvoedsituatie van jeugdigen, met bijvoorbeeld alleenstaande moeders die twee banen moesten hebben om rond te komen of niet over een steunend netwerk beschikten.

Bij de opleidingen Verpleegkunde en Social Work van Avans en Fontys geven docenten aan dat er meer **recht moet worden gedaan aan de complexiteit van problematieken** en dat **het gedrag van het kind niet moet worden geproblematiseerd** wanneer er in het gezin en diens omgeving meer speelt. Een van de docenten Social Work van Avans vindt dat jongeren meer een stem moeten krijgen in het formuleren van doelen en de vormgeving van de ondersteuning, waarbij er soms ook van heersende normen moet worden afgeweken. Bij Social Work van Fontys wordt bij het profiel Jeugd gebruik gemaakt van de keuzehulp Jeugd en Gezin van het Nederlands Jeugdinstituut waarbij professionals samen met ouders en jongeren het hele plaatje in beeld kunnen brengen en samen kunnen beslissen over passende hulp. Bovendien geeft de docent Social Work van Avans aan dat ouders het kind niet altijd kunnen ondersteunen vanwege het ontbreken van vaardigheden of belangrijke randvoorwaarden (eigen trauma, armoede). Dan moet er verder worden gekeken in de omgeving van het gezin, zoals het sociale netwerk. Tot slot hechten de docenten Verpleegkunde en Social Work van Avans en Fontys veel waarde aan **preventie**, vanuit het motto "voorkomen is beter dan genezen", maar ook met het oog op het groeiend jeugdzorggebruik en de bezuinigingen in het jeugddomein.

Wat gebeurt er al en wat gaat goed?

De context van het kind krijgt binnen alle opleidingen een plaats doordat er wordt gewerkt vanuit de uitgangspunten van de **systeemtheorie**. Dit gebeurt bij de ene opleiding uitgebreider en diepgaander dan de ander. Bij Social Work van Avans en Pedagogiek van Fontys is dit een belangrijk onderdeel van de opleiding. Ook bij Verpleegkunde van Avans en de Master Social Work van de UvT komt deze theorie terug. Bij de laatste twee wordt er ingezoomd op één variant van de systeemtheorie (respectievelijk Neuman en Bronfenbrenner). De systeemtheorie komt in verschillende leerjaren van de HBO-opleidingen aan bod, deels in de vaste onderdelen van de opleidingen, deels in keuze-onderdelen. Ook in leeruitkomsten komt systeemgericht handelen terug, bijvoorbeeld bij de minoren Specialistische Jeugdhulp en Hart voor Jeugd en Samenleving en het profiel Jeugd van Fontys.

Studenten maken zich de systeemtheorie eigen via vakliteratuur, waarna ze de theorie in lessen toepassen op voorbeelden, casussen en de eigen leefwereld. Bij Fontys Pedagogiek en Avans Social Work wordt de systeemtheorie ook meegenomen in praktijkopdrachten, bijvoorbeeld tijdens stage. Bij de minor Hart voor Jeugd en Samenleving van Fontys Sociale Studies staat dit ook opgenomen in het formulier waarmee de praktijk een beoordelingsadvies kan geven. Instrumenten, werkwijzen of methoden die terugkomen in het onderwijs zijn divers: het balansmodel (Verpleegkunde Avans); Goed Genoeg Ouderschap (profielspecifieke module Jeugd en minor Stevig Staàn in de Jeugdzorg, Social Work Avans); meerzijdige partijdigheid (profielspecifieke module Jeugd en minor Stevig Staàn in de Jeugdzorg, Social Work Avans; minor Hart voor Jeugd en Samenleving, Fontys Sociale Studies); Families First, Risks-Needs-Responsivity, Community Reinforcement Approach en Multisysteem Therapie (minor Werken in Gedwongen Kader, Social Work Avans); Transactionele analyse, basisprincipes systeemgericht werken, systemische en contextuele gespreksvoering, gastles contextuele hulpverlening middels 'een taal erbij' en werken aan de relatie vanuit de presentiebenadering (profiel Jeugd Fontys Sociale Studies).

Bij de opleiding Pedagogiek van Fontys staat het **samen met betrokkenen bijdragen aan een goed kinderleven** centraal in het beroepsbeeld. Deze visie is leidend voor de invulling van de verschillende opleidingsvormen. Studenten leren bewust en kritisch te reflecteren op hun kindbeeld en pedagogische visie. De opleiding is **adaptief/responsief** en sluit zo veel mogelijk aan bij de context van studenten en hun beroepspraktijk. Ook het omgaan met **morele dilemma's** in complexe opvoedsituaties komt terug, waarbij de beroepscode wordt ingezet en er bij de master veel ruimte is ingebouwd voor uitwisseling van perspectieven en ervaringskennis. Ethiek en morele dilemma's komen ook bij Social Work van Avans nadrukkelijk terug.

Fontys Sociale Studies is in 2022 gestart met de minor Hart voor Jeugd en Samenleving, die breed kijkt naar jeugdigen en hun ontwikkeling. De minor richt zich op **preventie en presentie**.

Bij de Master Social Work van de UvT komen bij het onderdeel Theorieën van Sociaal Werk naast de systeemtheorie, onder meer de **hechtingstheorie** en **sociale leertheorie** terug in het onderwijsprogramma. Uit het opleidingsprogramma blijkt dat ook de **empowermentbenadering** een belangrijk onderdeel van het curriculum is. Bij Verpleegkunde en Social Work van Avans is er verder expliciet aandacht voor **preventief handelen**, bijvoorbeeld via het maken van een preventieplan (Verpleegkunde) en aandacht voor jongerenwerk en vrij toegankelijke jeugdhulp (Social Work Avans), het ontwikkelen van een preventie-activiteit voor hun praktijkplek in het jeugddomein bij de minor Hart voor Jeugd en Samenleving (Fontys Sociale Studies). Bij Social Work van Avans komt ook **groepsdynamica** terug in het curriculum.

Daarmee samenhangend wordt er bij Social Work en Verpleegkunde van Avans, maar ook bij de Master Social Work van de UvT en de Fontys-opleidingen Social Work en (bachelor en master) Pedagogiek ingegaan op opgroeien en opvoeden in

de huidige **maatschappelijke context**. Zo is er aandacht voor vechtscheidingen, social media-gebruik, straatcultuur en toenemende diversiteit. Bij de minor Werken in Gedwongen Kader van Avans wordt gesproken van een 'satéprikker' waarmee de verbinding tussen micro-, meso- en macroniveau steeds terugkomt.

Bij de master Pedagogiek van Fontys ligt de focus op de invloed van **structuren en organisatiecultuur** op het handelen van professionals.

De docent Verpleegkunde van Avans geeft bovendien aan dat **interprofessioneel samenwerken** aandacht krijgt in de opleiding. Studenten analyseren een casus met behulp van de systeemtheorie, waarna wordt gekeken welke professional waarvoor verantwoordelijk is en hoe zij kunnen samenwerken. Met het oog op de samenwerking tussen verschillende sociale professionals krijgen studenten van alle uitstroomprofielen van Social Work (Jeugd, Zorg en Welzijn & Samenleving) bij Avans ook gezamenlijk les over onder meer de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling en cultuursensitief werken. Ook bij Fontys Sociale Studies is er een generiek aanbod voor studenten uit de drie uitstroomprofielen over samenwerken met het netwerk, blended werken en herstel, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid. Er is bovendien aandacht voor samenwerking met bijvoorbeeld volwassenen-GGZ en bij de minor Werken in Gedwongen Kader wordt ook gewerkt met Multidisciplinaire Overleggen, onder andere door middel van rollenspelen.

Een docent van Social Work van Avans geeft aan dat er verder nog wordt ingegaan op het **signaleren en waar nodig agenderen** van misstanden/problemen met systemische oorzaken, zoals het toeslagenschandaal.

Daarnaast komt het systemisch kijken terug bij **onderzoeksgelateerde programma's**. Bij Pedagogiek van Fontys verrichten studenten (met name in de deeltijdopleiding en de master) **handelingsgericht actieonderzoek**, waarbij reflectie op eigen handelen en dilemma's terugkomt. Bij de master Social Work van de UvT gaan studenten de **effectiviteit van meer integrale en collectieve interventies**¹ bestuderen, die deels ook structurele **veranderingen in de context** beogen. De effectiviteit van dergelijke interventies is niet met Randomised Controlled Trials (RCT's) aan te tonen, bijvoorbeeld vanwege het niet werken met één afgebakende doelgroep, het aanpakken van complexe, meervoudige problematieken die op elkaar ingrijpen, (collectieve) preventie en interventies die niet in gecontroleerde situaties zijn te testen. De opleiding beoogt met deze onderzoeken de database Effectieve Interventies van Movisie aan te vullen. De track coördinator wil daarbij ook studenten koppelen aan interventie-ontwikkelaars om hen te helpen met het schrijven van onderzoeksvoorstellen of theoretische onderbouwingen, omdat zij daar zelf vaak niet voor zijn opgeleid.

¹ De coördinator sprak over systeemgerichte interventies, waarmee zij iets anders bedoelde dan systeemgerichte interventies in het jeugdlandschap, waar wel veel onderzoek naar is gedaan met behulp van RCT's.

Wat kan beter?

De docenten Pedagogiek van Fontys geven aan dat de opleiding een tijd geleden een meer individualistische benadering hanteerde, omdat er veel psychologen binnen de opleiding werkten. Deze ontwikkeling is inmiddels gekeerd en de **pedagogische relatie** staat nu weer centraal, waarmee de rol van alle opvoeders nadrukkelijk in beeld komt. Er is meer oog voor complexiteit en er wordt meer erkend dat het hele systeem van het kind daarbij nodig is en dat het meer gaat om het hanteren van de problemen dan het oplossen ervan. De docenten van de master Pedagogiek die ook bij de bachelor betrokken zijn, hebben een brugfunctie: zij dagen de bachelor-docenten uit tot kritische reflectie en verdiepend denken. Het wordt van belang geacht ook in **tijden van bezuinigingen** vanuit waardengedrevenheid voor deze nieuwe visie en werkwijze te blijven staan.

Bij de opleiding Social Work van Fontys bestaat sinds 2022-2023 de minor Hart voor Jeugd en Samenleving die **minder op het individu** gericht is. Na kritiek dat er meer verdieping nodig was op het individu, is dit er meer in gebracht.

De docenten van Pedagogiek van Fontys zijn ook van mening dat **de manier waarop jeugdzorg georganiseerd wordt** (financieringsstromen, domeinwerking) het aanpakken van complexe problematiek bemoeilijkt. Zij geven aan dat ook samenwerking tussen domeinen (veiligheid, onderwijs, zorg) daardoor lastig is. Zowel in praktijk als beleidsontwikkeling is er nog te weinig integrale focus op het gezin en diens omgeving.

Docenten van de opleiding Social Work van Fontys geven aan dat het **systemisch werken meer en meer in de praktijk verankerd** wordt. Toch ervaren zij en ook hun collega's van de opleiding Pedagogiek dat het **systeemgericht werken in de praktijk (nog) niet helemaal tot zijn recht komt**. Het gaat daar vaak niet verder dan het betrekken van het gezin. Het versterken van de gezinsomstandigheden en het versterken van sociale steun is een stap verder dan alleen samenwerken met ouders rondom problematiek van een kind. Dat wat de opleiding Pedagogiek Fontys studenten wil leren gaat in de praktijk verloren omdat de manier waarop de professionals in de praktijk al jaren werken, de blik van de studenten weer vertroebelt.

Daarop aansluitend geeft de track coördinator van de master Social Work aan dat gemeenten vaak in eerste instantie in databanken met effectieve interventies kijken bij de inkoop van interventies. De effectiviteit van meer integrale en collectieve interventies, die zich ook richten op het veranderen van de context van gezinnen, is echter lastig aan te tonen door middel van RCT's. Voor jeugdigen/gezinnen met complexe, meervoudige problematiek is er dan **niet altijd een passend aanbod** te vinden. Gemeenten zijn zich vaak wel bewust van het feit dat evidence-based interventies niet altijd een oplossing bieden en dat er iets anders nodig kan zijn. Vanuit de master Social Work wordt geprobeerd om in samenwerking met Movisie op andere manieren aan te tonen dat meer integrale en collectieve interventies die ook een verandering in de context beogen, werken zodat zij alsnog in de databases met effectieve interventies kunnen worden opgenomen.

Meer specifiek wil een docent van Social Work van Avans graag meer aandacht besteden aan **transcultureel systemisch werken, hechting** en het **betrekken van het netwerk bij omgaan met de dood**, maar ook methoden zoals Jouw Ingebracht Mentor (**JIM**). Daarnaast zouden de docenten Social Work van Avans meer focus willen leggen op het **normaliseren** van gedrag van kinderen dat systemische oorzaken kent, zoals een vechtscheiding.

Een docent Social Work van Avans geeft verder aan dat het bovendien zinvol zou zijn om meer aandacht te hebben voor **inter- en multidisciplinair werken** en de verschillende manieren van werken, belangen die daarbij een rol spelen. Dit vraagt om resilience /weerbaarheid als professional en specifieke gespreksvaardigheden. Ook zou er meer aandacht mogen zijn voor de rol van de sociaal werker als het systeem niet werkt, oftewel **agenderen en signaleren**.

Bij de opleidingen van Avans en de UvT wordt verder aangegeven dat ze **meer verbanden met de praktijk van het werk en de gezinnen** willen leggen. Zo zegt een docent Social Work van Avans dat het werken met **ervaringsdeskundigen** een beter beeld kan geven van de leefwereld van jeugdigen en gezinnen en hoe problemen of ontwikkelingen op macroniveau in gezinnen doorsijpelen. Binnen de master Social Work van de UvT wordt gedacht aan **gastlessen** van professionals die in de praktijk actief zijn met de transformatie in de jeugdzorg, om te vertellen hoe dit verloopt en waar kansen en knelpunten zitten.

Bij Pedagogiek van Fontys kan de visie op het pedagogisch handelen intern nog verder worden doorvertaald naar het onderwijs bij de **verschillende locaties en teams**.

Bij de master Social Work van de UvT zegt de track coördinator dat zij meer zou willen **samenwerken met MBO- en HBO-opleidingen** in het sociaal domein. De HBO-ers, maar vooral de MBO-ers hebben vaak laagdrempelige contacten met bijvoorbeeld buurtbewoners en weten vaak heel goed wat er speelt. Daar zouden de masterstudenten, die later vaak beleidsfuncties krijgen, veel profijt van kunnen hebben.

Wat hebben opleidingen nodig?

De docenten van Fontys stellen dat de transformatie naar meer context-/systeemgericht werken in het jeugddomein een zaak van lange adem is en om **kritische dialoog en reflectie** vraagt. Daar is langdurige en gezamenlijke verdieping met praktijk en beleid voor nodig.

De docenten Social Work van Avans geven aan graag **up to date te blijven** van ontwikkelingen in het jeugddomein, bijvoorbeeld door uitgenodigd te worden voor lezingen/workshops of relevante publicaties te ontvangen. Daarbij wordt benoemd dat input over **de rol die de sociale professional** kan pakken in het samenwerken met de omgeving van jeugdigen en gezinnen, wenselijk is.

Bij de master Social Work van de UvT is **betrokkenheid van gepromoveerde onderzoekers van bijvoorbeeld Tilburg University bij scripties** wenselijk. Daarnaast zou in de toekomst evt. een vergelijkbare **samenwerking** als met Movisie met de **AW Jeugd en het NJi** van meerwaarde kunnen zijn om meer te kunnen betekenen voor het jeugddomein.

Samenvatting en voorstel voor vervolg

Samengevat wordt bij alle opleidingen het belang van de verschuiving van kind naar gezin- en contextgericht werken erkend. Kijken vanuit de context van het kind gebeurt binnen alle opleidingen vanuit het perspectief van de systeemtheorie. De systeemtheorie komt in verschillende leerjaren en beoogde leeruitkomsten van de HBO-opleidingen aan bod, deels in de vaste onderdelen van de opleidingen, deels in keuze-onderdelen. Er zijn logische accentverschillen, die toe te schrijven zijn aan de specifieke beroepsopleidingen of de specialisaties binnen deze opleidingen. Veel opleidingsactiviteiten richten zich op het microniveau: het ondersteunen van het gezin en de omgeving. Maar ook op mesoniveau zoals interprofessioneel samenwerken, en macroniveau zoals organisatiecultuur en maatschappelijke context.

Ondanks de inspanningen van de opleidingen is hun ervaring dat gezin- en contextgericht werken in de praktijk weliswaar meer aandacht krijgt, maar nog niet voldoende van de grond komt. In de praktijk gaat het niet vaak niet verder dan het betrekken van de ouders bij de behandeling van een kind. Het werken aan het verbeteren van de omstandigheden van een gezin en het versterken van de sociale steun gaat een stap verder. De manier waarop de jeugdzorg is georganiseerd, werkt verandering ook tegen (financieringsstromen, domeinwerking). De opleidingen zien tegelijkertijd waar zij zelf nog kunnen verbeteren: zoals meer onderlinge samenwerking tussen MBO, HBO en WO, meer insteken op inter- en multidisciplinair werken en wat dat van professionals vraagt, en samenwerken met de praktijk en ervaringsdeskundigen.

Voor het vervolg is het lastig om in deze fase al een opleidingsagenda op te stellen. De drie domeinen onderzoek, praktijk, onderwijs hangen met elkaar samen. Zoals de docenten van Fontys Pedagogiek ook aangaven: deze shift van kind naar gezins- en contextgericht werken betekent niet alleen anders kijken en opleiden, maar ook anders organiseren en handelen. Daarom is het wenselijk om samen met jongeren, ouders, professionals én opleidingen tot een passende opleidingsagenda te komen.

Aanvullend zou nog met een universitaire bachelor-/master-opleiding(en)(ortho-)pedagogiek gesproken kunnen worden. Deze opleidingen zijn echter niet gevestigd in de regio van de AW Jeugd.

Daarop aanvullend geeft de track coördinator van de master Social Work aan dat anders onderzoeken hiervoor ook essentieel is. Met traditionele wetenschappelijke onderzoeksmethoden is het lastig om de effectiviteit van integrale en collectieve interventies in kaart te brengen. Dit vraagt om onderzoeksmethoden die aansluiten bij de complexiteit van dergelijke interventies.

Bronnen

Kwaliteit en Blijvend Leren (KBL). *Leeragenda*. Geraadpleegd op 29-8-2025 via <https://www.kbl.nl/over-kbl/leeragenda>.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport (2023). *Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028*. Verkregen via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/06/20/hervormingsagenda-jeugd-2023-2028>

Centre of Expertise
Perspectief in Gezondheid

Een initiatief van **avans**

Inge Bastiaanssen

Lector Participatieve Innovatie in het Jeugdlandschap

Sophie Bouwens

*Docent-onderzoeker lectoraat Participatieve Innovatie
in het Jeugdlandschap*

NEEM CONTACT MET ONS OP

✉ perspectiefingezondheid@avans.nl

perspectiefingezondheid.nl